

מבט על, גיליון 571, 9 ביולי 2014

“צוק איתן” – יעדי המבצע והאסטרטגיה להשגתם

עמוס ידלין

שלשום בערב, ה-7 ביולי 2014, התברר סופית שהחמאס לא שיתף פעולה עם מדיניות ההבלגה של ממשלת ישראל ועם ניסיונות התיווך המצריים לחזור להפסקת אש ולהבנות שהושגו אחרי מבצע “עמוד ענן”. דרישותיו להסכם שונה, המגביל את ישראל בפעילותה, כמו גם דרישותיו לפתיחת מעבר רפיח ולשחרור אסירי עסקת שליט שהוחזרו לכלא וכן מטחי הרקטות שלא פסקו, למרות ההבלגה הישראלית, הכריחו את ישראל להיכנס למערכה שלא חפצה בה. להלן תריסר הבנות על יעדי המערכה הנוכחית – “צוק איתן”, ובמה היא שונה מ“עופרת יצוקה” ו“עמוד ענן”.

1. **התכלית האסטרטגית** של הפעילות מתחייבת ממילוי חובתה הבסיסית של המדינה להגן על אזרחיה ולאפשר להם אורח חיים נורמלי. **יעד שיקום וביסוס ההרתעה – להשגת תקופת שקט נוספת**, הוא הישג אסטרטגי מרכזי של מבצעים קודמים. הרתעה מטפלת במוטיבציה וברצון לירות על ישראל. המבצע הנוכחי נכון שיטפל גם **ביכולות של חמאס** וארגוני הטרור הקטנים יותר – הגיהאד האסלאמי וועדות ההתנגדות. המבצע חייב להיות מכוון בעיקרו כנגד הזרוע הצבאית של חמאס ושל שאר ארגוני הטרור, לפגוע קשה במפקדים ובאנשיהם וכן ביכולת השיגור והייצור שלהם. יעד חשוב נוסף של המבצע, שלא הוצב ולכן גם לא הושג בעבר, **הוא מניעת יכולת ההתעצמות של חמאס לאחר המבצע**. העובדה שהמנהרות דרכן התעצם חמאס אחרי “עופרת יצוקה” ו“עמוד ענן” נהרסו ונסגרו על ידי המצרים, מאפשרת – לאחר שתבוצע פגיעה משמעותית במתקני הייצור בעזה עצמה – לוודא שההתעצמות שלאחר המבצע תהיה מוגבלת ואיטית, אם בכלל.

2. היעד הצבאי – כמו במבצעים הקודמים – **לא צריך להיות כיבוש עזה לשם “מיטוט חמאס”**. מדינת ישראל התנתקה מעזה והסירה אחריות מחבל ארץ זה על מיליון וחצי תושבי הפלסטינים. חמאס חלש מאד מבחינה מדינית וכלכלית ונכון להחלישו גם צבאית. פגיעה קשה בחמאס להשגת הרתעה ושליטת יכולות והתעצמות עתידית – היא היעד הנכון. הפיכת עזה למרחב ללא כתובת שלטונית היא טעות אסטרטגית.

3. אחד ממרכיבי הכוח המרכזיים של חמאס, שאמור לתת מענה ליתרונות הישראליים במודיעין איכותי ויכולת אש הוא **המערך התת-קרקעי**. חמאס בנה יכולות תת-קרקעיות בהיקף רחב גם להגנה וגם להתקפה. עזה מרושתת במנהרות ומקלטים תת קרקעיים ולשם יורדת לא רק הנהגת חמאס אלא גם רבים מאנשי הזרוע הצבאית. הסיכול שהתבצע בשבוע האחרון מול המנהרה ההתקפית של חמאס בדרום הרצועה, שהייתה אמורה להיות ההפתעה האסטרטגית של חמאס, היא הישג חשוב ביותר לצה"ל. כך גם חיסול החוליה שניסתה, תחת מעטה ירי רחב, לנחות ולבצע פיגוע בחוף זיקים. פלוגת מחבלים היוצאת ממנהרה התקפית בשטח ישראל, ונכון להניח שקיימות מנהרות נוספות כאילו, יכולה לבצע פיגוע רחב היקף עם משמעות קשות. חשוב שצה"ל ישכיל לגלות מנהרות התקפיות נוספות ואף למצוא דרכים יצירתיות להפוך את המנהרות ההגנתיות למלכודות שחמאס חפר לעצמו.

4. **חשוב לשים לב לאובדן “מטס ההפתעה”** – בשני המבצעים הקודמים השכיל צה"ל להשיג הפתעה טקטית ולפגוע במפקדות מאוישות (במבצע “עופרת יצוקה”) ובראש הזרוע הצבאית של חמאס ובמשגרים ארוכי הטווח (במבצע “עמוד ענן”). ב-7 ביולי בערב הוכיח חמאס שהוא ארגון לומד והצליח להכתיב את עיתוי המערכה – בעת שהוא מחופר היטב וחשוף פחות מבעבר. חמאס ניסה ומנסה להפתיע ביכולות נוספות – רקטות ארוכות טווח מעבר לתל אביב, פשיטות קרקעיות, כלי טייס לא מאוישים. עד כה לא הצליח חמאס להפתיע את צה"ל, שסיכל את היכולות ה“חדשות”. יחד עם זאת נכון להניח, כי חמאס ימשיך לנסות להפתיע.

5. **עמידות העורף הישראלי** – היכולת של העורף הישראלי לעמוד במערכה הנמשכת יותר משבוע, היא גורם מפתח בתוצאות המערכה. דפוס ההתנהגות של הציבור במהלך המערכות הצבאיות שניהל צה”ל בעשור האחרון כנגד ארגוני הטרור החצי מדינתיים (חזבאללה וחמאס) דומה וצפוי גם הפעם. הציבור עובר מספר טרנספורמציות: בתחילה – קיים הקונצנזוס לצאת למערכה; בהמשך, בימי המערכה הראשונים – קיימת תמיכה גורפת במיוחד אם יש הישגים בולטים; עם הצטברות הפגיעות בעורף ובחיילים ועם ההבנה שאין ניצחון מוחלט, הופך הציבור לחסר סבלנות וביקורתי מאד. הצלחת המהלך הצבאי חייבת להיות מבוססת על א. **לגיטימציה גבוהה** (מדיניות ההבלגה של הממשלה אפשרה להתחיל את המבצע כשהוא זוכה ברמת לגיטימציה גבוהה) ב. **הגנה טובה על העורף** (ו”כיפת ברזל” היא גורם מפתח בהגנה, אך גם יכולות חיל האוויר וכוחות מתמרנים לתקוף ולפגוע במשגרים – חשובה ביותר), ו-ג. **על הישגים מוכחים וחד משמעיים מול האויב**. הציבור הישראלי מוכן לספוג אם הוא רואה הישגים אסטרטגיים משמעותיים.
6. **גורם הזמן** – השילוב של סבלנות קצרה בקרב הציבור הישראלי, הלחץ הבינלאומי, סכנת ההסלמה והחשש מפגיעה אגבית באזרחים לא מעורבים עשויים להכתיב הפסקת המבצע לפני שהושגו היעדים האסטרטגיים. שעל כן **יש להימנע ככל האפשר מהגישה ההדרגתית ולהפעיל את מלוא העוצמה** כבר בימים הקרובים. להספקי התקיפה ולאיכות המטרות שיושמדו יש חשיבות רבה בהשגת יעדי המבצע.
7. **מהלך משולב אווירי וקרקעי, מבוסס מודיעין**. הציבור נוטה לראות רק שני דגמי פעולה – אווירי או אווירי עם מהלך קרקעי נרחב לכיבוש הרצועה. גם אם אין בכוונתנו לכבוש את עזה, עדיין מתחייב וכמעט הכרחי מהלך קרקעי. יש סינרגיה גבוהה בין מהלך אווירי לזה הקרקעי. ללא מהלך קרקעי חמאס נשאר “מתחת לאדמה”. מהלך קרקעי לנקודות ערכיות ייצר חיכוך עם אנשי הזרוע הצבאית של ארגוני הטרור ויאפשר גם לכוח האווירי וגם לכוח הקרקעי לפגוע בהם ובתשתיות המשרתות אותם. בכל מקרה, גם המהלך הקרקעי ובוודאי זה האווירי מותנים במודיעין ערכי. ככל שהמודיעין איכותי יותר – הצורך בתמרון קרקעי יורד.
8. **אחריות מדינתית** – בשני המבצעים האחרונים היה ניתן להתייחס לעזה כמדינה בשליטת חמאס ולפגוע במבני שלטון, בהנהגה המדינית ואף בתשתיות – בכפוף לחוק הבינלאומי. מבצע “צוק איתן” יוצא לדרך זמן קצר מאוד לאחר שחמאס התפרק לכאורה מאחריותו על עזה והעביר באופן רשמי את ה”מפתחות” לאבו מאזן. נוח היה לחמאס לאמץ את מודל חזבאללה, לפיו הוא בעל “צבא פרטי” במדינה שהוא לא אחראי עליה. ישראל חייבת לחזור ולהבהיר שהיא רואה בחמאס את האחראי לכל המתרחש בעזה. נשמעו הצעות **לפגוע צבאית בתשתיות מדינתיות בעזה. לטעמי אין הגיון מדיני או צבאי לעשות זאת**. אם רוצים להפעיל לחץ על חמאס, השולט בעזה, לישראל יש את היכולת לעצור אספקת חשמל, דלק ומזון ללא ירייה אחת – המעברים ומפסקי החשמל בידנו. **ככל שיתפתח העימות ויתארך, יש לשים לב שלא מתפתח בעזה משבר הומניטרי**. הפלסטינים ינסו ליצור מצג כזה, המשרת אותם; יש לוודא שאנו קוראים היטב את המפה ולא מאפשרים פגיעה מיותרת באוכלוסייה שאינה מעורבת בלחימה.
9. **בקרת ההסלמה האזורית** – בעוד העימות בעזה מתפתח נדרשים גורמי ההערכה להציג את הערכתם באשר למידת חופש הפעולה בזירת עזה אל מול הסיכון בהסלמה בחזיתות נוספות, מסוכנות יותר. אחת הסיבות להבלגת הממשלה בשבוע האחרון הייתה החשש מהתפרצות מהומות בשטחי הרשות ומול ערביי מזרח ירושלים וערביי ישראל. סיכון זה לא נעלם והוא עלול לחזור בהיקף משמעותי אם תהיינה טעויות מבצעיות שיפגעו באזרחים לא מעורבים. סיכון נוסף חמור יותר אך בעל סבירות נמוכה, הוא התלקחות חזית הצפון מול חזבאללה ואף מול סוריה. הסבירות להתרחשות כזאת נמוכה מאד, חזבאללה וסוריה עסוקים במלחמת האזרחים בה ולא הגיבו למה שניתפס בשנים האחרונות כפעילות ישראלית, שכוונה ישירות כנגדם. עם זאת **המושג סבירות נמוכה, הוא טעון ומסוכן**: אפשרות חמורה מאד של התלקחות חזית הצפון – גם אם סבירותה נמוכה – מחייבת בחינה והתייחסות מתמדת של הנחות העבודה ושל תמונת המצב.
10. **מצרים** – מצרים שימשה בעבר כמתווך ומנגנון הסיוע למבצעים של ישראל מול חמאס. מצרים היא גם יעד עקיף לירי חמאס בדרישתו להקל את המצור על עזה, קרי, לפתוח את מעבר רפיח ואת המנהרות. מצרים של 2014 שונה ממצרים של מובראק (“עופרת יצוקה”), שהייתה רגישה מאד לרחוב המצרי ותגובתו למבצע וממצרים של מורסי (“עמוד ענן”), שראתה בחמאס בן ברית. מצרים של סיסני לא הצליחה למנוע את העימות ולחדש את הבנות

- "עמוד ענן". אי הצלחת מצרים מקורה בעוינותה לחמאס ורצונה שישראל תכה בו אך גם בשל התרופפות הסמכות של ההנהגה המדינית של חמאס על הזרוע הצבאית שלו, הפועלת באופן עצמאי. עם זאת, חשוב לזכור – מצרים מבחינה בין חמאס, שפגיעה בו איננה בעייתית עבורה לפגיעה רחבה בפלסטינים בעזה – שאיננה מקובלת עליה.
11. **איראן** – אחד הטוענים להבלגה המתמשכת של ממשלת ישראל, הוא סדרי העדיפויות האסטרטגיים שמנחים אותה. לא צריך לשבת בחדר הקבינט כדי להבין שראש הממשלה רואה באיום הגרעין האיראני איום חמור בהרבה מאיום הטרור בעזה. המשא ומתן של המעצמות עם איראן נמצא לקראת חתימה ב-20 ביולי 2014. ראש הממשלה לא היה מעוניין שתשומת הלב המדינית, האסטרטגית והתקשורתית תוסט מהנושא שנראה לו החשוב ביותר. עם זאת, ההערכה המקובלת היא, שהמשא ומתן עם איראן לא יסוכם בקרוב, דבר שנותן מרווח זמן לספק מענה לאיום הטרור מעזה.
12. **מנגנון סיום** – בכל כניסה לעימות צבאי חובה על המנהיגות הצבאית והמדינית לוודא שהיא מתכננת ויכולה להפעיל מנגנון סיום לעימות. מדובר ביכולת להפעיל גורמים בינלאומיים כמו מועצת הביטחון של האו"ם, מנגנוני תיווך ומשא ומתן עקיף דרך מדינה שלישית (מצרים, טורקיה, קטאר) ומנגנונים צבאיים של הסלמה או יציאה חד צדדית. מבצע "עופרת יצוקה" הופסק חד צדדית – חמאס קיבל את הפסקת האש, כי הוכה קשות; "עמוד ענן" הופסק בעזרת תיווך מצרי. חשוב מאד שיהיה ברור למקבלי החלטות מהו המנגנון שבאמצעותו הם רוצים לצאת מהמערכה ושהיציאה תתבצע עם השגת היעד האסטרטגי שלטובתו יצא צה"ל למבצע.